

Bron: <https://adgrimmon.nl/monografie/polak-frutal-works-in-amersfoort/>

Polak Frutal Works in Amersfoort

In 1889 startten de zwagers Leopold Schwarz[■] en Jos Polak[■] vanuit Polaks tuinkamer in Zutpen een bedrijf in geurstoffen. De onderneming groeide uit tot de fabriek Polak & Schwarz Essencefabrieken, die in 1896 in Zaandam werd gevestigd.

Wereldconcern

Polak verliet het bedrijf in 1910, om in 1914 met zijn zoons Jaap[■] en Henri[■] de essencefabriek [Polak Frutal Works](#) (PFW)[■] op te richten. Het bedrijf startte in een leegstaand schoensmeersbedrijfje aan de Lageweg in Amersfoort. Vier jaar later werd een nieuw gebouw betrokken aan de Nijverheidsstraat 7 (de latere Nijverheidslaan Zuid), ter hoogte van de Gaslaan. Aanvankelijk produceerde de fabriek geur- en smaakstoffen op natuurlijke basis (fruitextracten), later chemisch. Het bedrijf groeide vanaf 1917 uit tot een wereldconcern; al in 1939 waren er onder meer kantoren en fabrieken in New York, Parijs, Londen en Brussel.[■]

Pomona

Jos Polak en zijn zoon Henri overleden begin jaren '30; Jaap Polak zette het bedrijf voort met zijn zoons. Voor zijn woonhuis gaf hij Ad Grimmon de opdracht om zijn Amersfoortse landhuis [Villa Grashuvel](#) in te richten. Enkele jaren daarna vroeg hij hem om de fabriek met een nieuw kantoor- en magazijngebouw uit te breiden; Grimmon ontwierp ook het interieur plus het meubilair voor de directiekamer. Het was de laatste uitbreiding van de fabriek, die in 1939 werd opgeleverd.

Na de Tilburgse [Villa Weil](#) werd dit gebouw het tweede bouwproject waarbij Grimmon verantwoordelijk was voor de architectuur; in dit geval was hij de enige architect. Het ontwerp toonde verwantschap met zowel Duitse als Britse moderne bewegingen en bevatte verschillende onderdelen die te vergelijken zijn met die van Villa Weil. De maquette heeft nog lang in Grimmons [woning aan het Molenpad](#) gestaan.[■]

Ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum van PFW op 29 juli 1939 schonk het personeel het beeld *Pomona* (de Romeinse godin van de boomvruchten) aan de directie; het werd gemaakt door [John Rädicker](#).[■]

Emigratie

Toen de oorlog uitbrak was Jaap Polak op een zakenreis in Parijs met zijn vrouw Eefje Alexander.[■] Hun chauffeur Willem Marseveen – voorheen chauffeur van de Duitse keizer te Huis Doorn – bracht hen daarvandaan met de auto naar Portugal, waar ze enkele maanden bleven; ze stuurden hem op 6 september 1940 een [ansichtkaart](#) uit Lissabon. Hun jongste zoons Ernst[■] en Bernard[■] hadden ze al in

1939 naar New York gestuurd, waar oudste zoon Fred[■] inmiddels enkele jaren werkte als internationaal *sales manager*. Begin 1941 kwamen Jaap en Eefje Polak ook in Amerika aan. Daar voegde hun schoonzus Emilie Parser zich bij hen. Na de oorlog zetten de drie zoons het bedrijf vanuit Amerika voort, met Bernard aan het hoofd.

Artikel

In 1941 publiceerde Grimmon een artikel over de uitbreiding in het *Bouwkundig Weekblad*[■] met foto's van [Eva Besnyö](#)[■]: "*Kantoor- en magazijngebouw te Amersfoort. A.A.M. Grimmon, architect*"[■] Dit gebouw, kantoor- en magazijngebouw met kelders, portiers- en rijksambtenarenloge, voor een Essencefabriek te Amersfoort (om de gehele titel te gebruiken), is een harmonieuze onderwerping aan de hoofdlijn. In het minste een streven naar heroïek, geen 'Dome der Arbeit', geen verspilde kracht. Alles afgewogen, formeel-koel, beheerst, klassiek van houding. Betonskelet zorgt voor schematische eenvoud, vullingen van gepleisterde baksteen brengen meer wanden dan muren. Door het onzichtbaar houden van de technische samenstelling in wezen een bekledingsarchitectuur met mooie materialen in fijne kleuren. Een architectuurrichting die vaag verband houdt met vroegere en andere uitvindingen, herinneringen, dooréénvlechtingen, oude Italianen, Puvis de Chavannes, pleisterarchitectuur van moderne Duitsers: onbewogen ook, in de sociale golven. Een architectuur van genietend proeven. Fotogeniek: vlakke muren als achtergronden voor bestudeerde details. Toch wel zich aanpassend bij typisch doel van het gebouw: oliën, essences, geuren, een wereld van vluchtigheid met een achtergrond van doodnuchtere zakelijkheid.

Een voorportaal als van een tempel. Links een laag gebouwtje met een deurtje onder een afdak op dunne stalen zuiltjes. Het terrein van de portier en de rijksambtenaren: alcohol! De tegels van dit voorplein met grijsgroen granietsteenslag, de stoep van Oberkirchner. De gevel gepleisterd met afwerklaag van licht zandsteenkleurige terranova, grove korrel. De stalen ramen licht grijs-wit geschilderd, stalen ramen van de kelder donkergruijs. Hoofdingangspui donker sepiakleurig, met smalle blanke roestvrij stalen donkere glaslijsten. Binnen: ook toepassing van terranova, hallvloer van zandstenen tegels 40x40. Traptreden en bordessen enz. belegd met blauwe rubber met wit metalen strippen.

De technische medewerking bestond uit: de firma v/h J. en D. Eilmann, Zaandam, bouwconstructie; Ir. H. van Couwelaar, Amsterdam, adviseur centr. verwarming, ventilatie en electr. Installatie. Het werk werd uitgevoerd door T. van Hoogevest N.V., aannemer te Amersfoort."

Sloop van de Amersfoortse gebouwen

Een aantal jaren na de oorlog, in 1954, bezochten Jaap en Eefje Polak met hun zoon Fred PFW in Amersfoort ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan van de fabriek.[■]

In 1973 is PFW verkocht aan Hercules Inc., dat deel werd van een grotere Amerikaanse groep nadat alle delen van PFW verkocht waren. De parfumentak werd eigendom van H&R, een dochteronderneming van Bayer. In 1984 verhuisde PFW vanwege nieuwe milieunormen en ruimtegebrek naar een nieuwe fabriek de Veemweg 29-31 in Barneveld. Op dit bedrijventerrein staan [PFW Aroma Chemicals](#) en [Givaudan Nederland](#), de legale opvolgers van Polak Frutal Works. De Amersfoortse gebouwen van PFW zijn gesloopt. Op de locatie waar de fabriek heeft gestaan, daar waar de Gaslaan en de huidige Piet Mondriaanlaan bij elkaar komen, herinnert niets meer aan de fabriek.

De zes stoelen uit de directiekamer bevinden zich sinds ca. 1995 in de Collectie Rutten. Rådeckers beeld *Pomona* zou terechtgekomen zijn bij Ernst Polak in Amerika. Mogelijk staat een kopie van het beeld bij PFW Aroma Chemicals.[■] PFW is nu eigendom van [SC Kelkar Group](#) uit Mumbai, India.

© Archief Grimmon / Cilly Jansen 2024

Bron: Ineke van Ginkel – Researchanalist PFW 1960-1963

PFW, Polak's Frutal Works was een chemisch bedrijf op de hoek van Nijverheidsweg en de Eemstraat, aan de achterkant grenzend aan wat nu de tunnel van Stadsring is. PFW maakte reuk- en smaakstoffen.

De smaakstoffen kon je altijd en vooral goed ruiken in de Eemstraat. Aan die kant zaten de productiehallen. Dat was wat de buitenwereld merkte van PFW. Een zoete weeïge geur van zuurtjes – meestal – maar soms een Maggilucht, zeer doordringend. Van de reukstoffen merkte je weinig.

Bij de grote poort aan de Nijverheidsweg zat de portier, die met de hand bijhield hoe laat je binnen kwam. En dat moest voor kantoor-en laboratoriumpersoneel voor 8.00 uur zijn. De meeste mensen kwamen op de fiets of lopend. Een paar directieleden hadden een auto. In mijn tijd (1960-1963) werd er 's zaterdags nog gewerkt tot 12.30 uur, later hadden wij één zaterdag in de maand vrij.

Het bedrijf was eigendom van de gebroeders Bernhard en Ernst Polak, allebei woonachtig in de USA. Als zij op bezoek kwamen was het hele bedrijf in rep en roer.

Behalve de productiehallen waren er onder andere een kantoorgebouw, een analyselaboratorium en een researchlaboratorium. Op het analyselab werd de productie

gecontroleerd. Op het researchlab werden reuk- en smaakstoffen uit natuurproducten geïsoleerd en werd geprobeerd deze stoffen chemisch te bereiden. Dit alles op kleine schaal. Het upgraden gebeurde in één van de fabriekshallen (lab 4) en als dat werkte werd het in productie genomen.

Voor de reukstoffen, die gemengd werden met alcohol, parfums en bijbehoren moesten opleveren, was een reukspecialist in dienst. De neus van deze specialist was goud waard. Een door een smerig chemisch stofje verpeste reuk leidde minstens tot een week niet kunnen werken.

Reukstoffen werden gewonnen uit bijvoorbeeld treinladingen hyacintbloemen. Smaakstoffen uit treinladingen sinaasappels en citroenen. Daarvan gebruikte men alleen de dunne buitenschillen. De witte vliezen bleven op het fruit achter. En wij konden, tegen betaling, geschilde sinaasappels en citroenen mee naar huis nemen. De trein bracht dus de grondstoffen aan. Er liep een bedrijvenspoor over de Nijverheidsweg. De trein reed langzaam, een "verkeersgeleider" met rode vlag liep mee om het verkeer bij de kruisingen tegen te houden. Binnen de poort lag een draaiplateau, waarop de locomotief met de hand gedraaid werd. Een imposant gezicht.

De mensen die bij PFW werkten kon je soms mijlenver ruiken, afhankelijk van wat de fabriek maakte. Het analyselab analyseerde wat het researchlab uitvond. Gemorste maggi smaakstoffen kon je werkelijk straten ver ruiken. Alsof het in de voetstappen achtergebleven was. Leer, boeken en haren trokken allerlei geuren aan. Wij hadden geen douche in die tijd en diverse malen mocht ik van mijn moeder het huis niet in en moest mij in de schuur eerst wassen. Nu nog heb ik een camel leren tas en studieboeken waarin Polak nog duidelijk aanwezig is. De lucht gaat er nooit meer uit

Polak, zoals het was is er niet meer. Het bedrijf is naar Barneveld verhuisd. Maar ik heb nog mijn herinneringen aan de "goede oude tijd" die ik daar gehad heb.

Ineke van Ginkel – Researchanalist PFW 1960-1963

Beamerpresentatie 100 jaar Polak's Frutal Works door Jan Carel van Dijk

1. Beamerpresentatie 100 jaar Polak's Frutal Works door Jan Carel van Dijk

Op 6 augustus 1914 werd bij notaris Knoppers de akte ondertekend tot oprichting van Polak's Frutal Works. Na kort elders gehuisvest te zijn, zou dit bedrijf bijna 75 jaar gevestigd zijn aan wat toen nog de Nijverheidsstraat heette. Men maakte er heerlijke geur- en smaakstoffen, maar menige Amersfoorter sprak over de "stinkfabriek". Inderdaad was de mengeling van alle luchtjes die door elkaar ontsnapten vaak niet te harden.

Ook ging er vroeger wel eens wat mis, met brand of zelfs ontploffing tot gevolg. Waarom Polak opgericht werd, de reden dat men voor Amersfoort koos, wat er allemaal gebeurde én hoe het bedrijf als PFW de laatste 25 jaar in Barneveld actief is, het komt allemaal langs. Met een verhaal aan de hand van prachtig illustratiemateriaal neemt Jan Carel van Dijk het publiek mee door de honderdjarige geschiedenis van dit wereldberoemde bedrijf.

De lezing wordt gehouden in het Wijkmuseum Soesterkwartier, donderdag 22 mei, van 20.00-21.00 uur. Toegang gratis. Het Wijkmuseum is gevestigd in de St. Bonifaciusstraat 61. Voor informatie kan men bellen naar Gezina Tuinstra, 033-4635661 of 06-22422725

Einde.-